

**Checklist / stappenplan
zwerfafvalaanpak**

Handreiking voor opstellen van een meerjarenplan

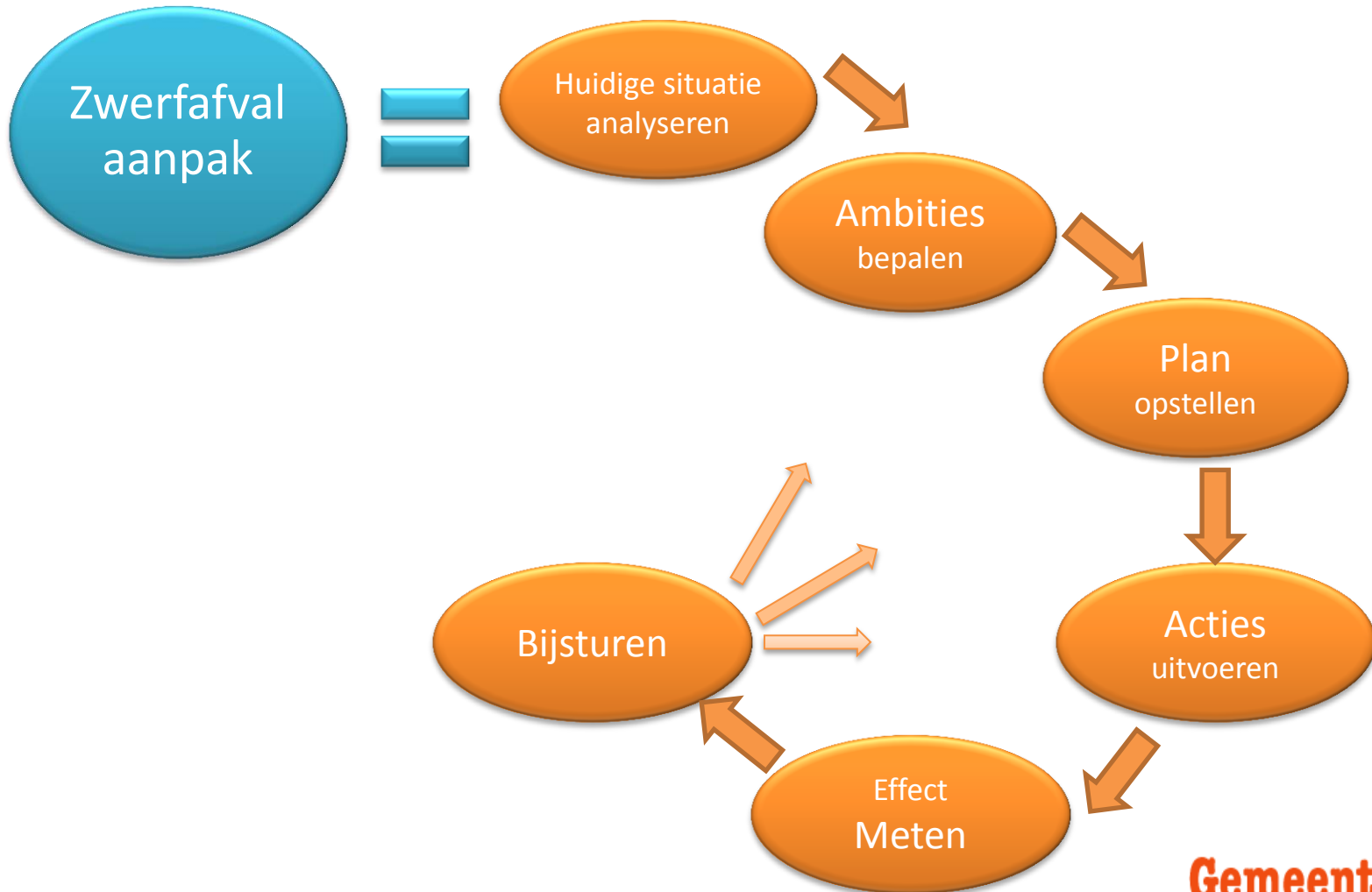
Checklist / stappenplan zwerfafvalaanpak

- Helpt gemeenten bij het structureren/ optimaliseren van hun zwerfafvalaanpak
- Biedt antwoord op de volgende vragen:
 - Hoe is de zwerfafvalaanpak op dit moment?
 - Wat werkt en kan worden doorgezet?
 - Waar kan de aanpak worden verbeterd?
- Tool is gebaseerd op de beleidscyclus: huidige situatie analyseren, ambities formuleren, plan opstellen, uitvoeren, meten en bijsturen.

Een goede zwerfafvalaanpak is

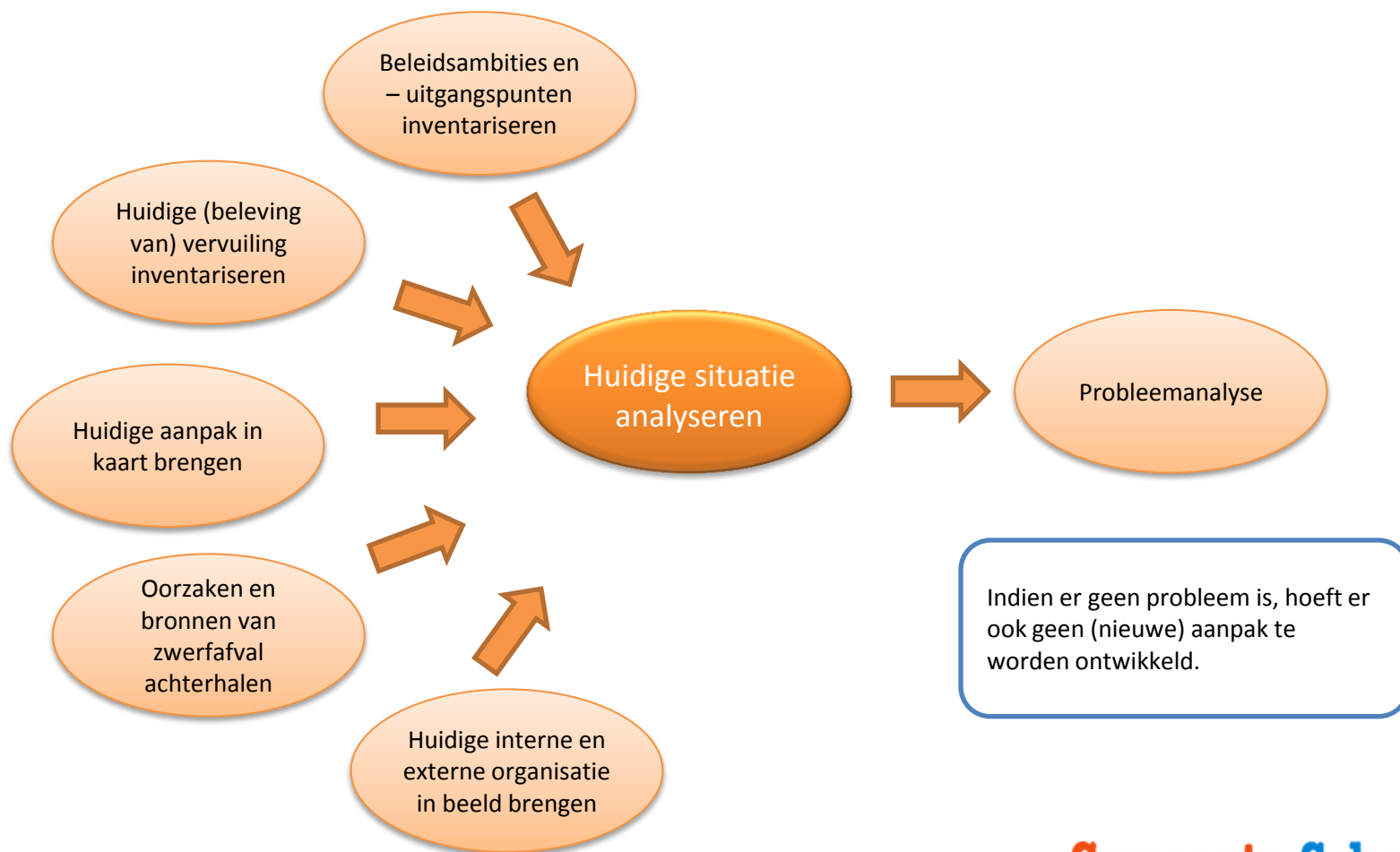
- **Gefundeerd:** gebaseerd op een grondige analyse van de huidige situatie in de gemeente.
- **Gerechtvaardigd:** zwerfafval wordt door de politiek als probleem erkend, en er wordt geld voor beschikbaar gesteld.
- **Gestructureerd:** zwerfafval wordt planmatig (gebieds- en/of doelgroepgericht) aangepakt.
- **Integraal:** schoon maken (reinen, participatie) en schoon houden (gedragsbeïnvloeding door bijvoorbeeld communicatie, voorzieningen, handhaving en inrichting) worden in samenhang ingezet.
- **Afgestemd op de interne organisatie:** betrokken afdelingen leveren hun bijdrage, en werken goed samen.
- **Afgestemd met intermediairs en doelgroepen:** niet alleen de gemeente maar ook externe partijen leveren hun bijdrage in de aanpak, en werken goed samen.
- **Oorzaak- en brongericht:** de aanpak is mede gericht op het voorkomen van zwerfafval.
- **Meetbaar en bijstuurbaar:** op basis van periodieke metingen vindt bijsturing plaats.

Basismodel

Huidige situatie analyseren

Het fundament: is de aanpak gebaseerd op een grondige analyse van de huidige situatie?

Checklist Huidige situatie analyseren

1. Is er duidelijkheid over de huidige ambities en beleidsuitgangspunten voor zwerfafval? Wat is er beleidsmatig vastgelegd?
2. Is er voldoende inzicht in de huidige vervuilingssituatie in de gemeente (per wijk, soort gebied)? Hoe ervaren burgers en ondernemers zwerfafval in de gemeente?
3. Is er een volledig beeld van wat de gemeente en andere organisaties doen om het zwerfafval te verminderen (beheermaatregelen, communicatie, handhaving, participatie; wat doet de gemeente, wat doen andere organisaties)?
4. Is er voldoende inzicht in de [oorzaken](#) en veroorzakers van zwerfafval in de gemeente?
5. Is er voldoende duidelijkheid over wie welke taken en verantwoordelijkheden heeft inzake zwerfafval (intern en extern), en hoe de samenwerking en afstemming is geborgd?

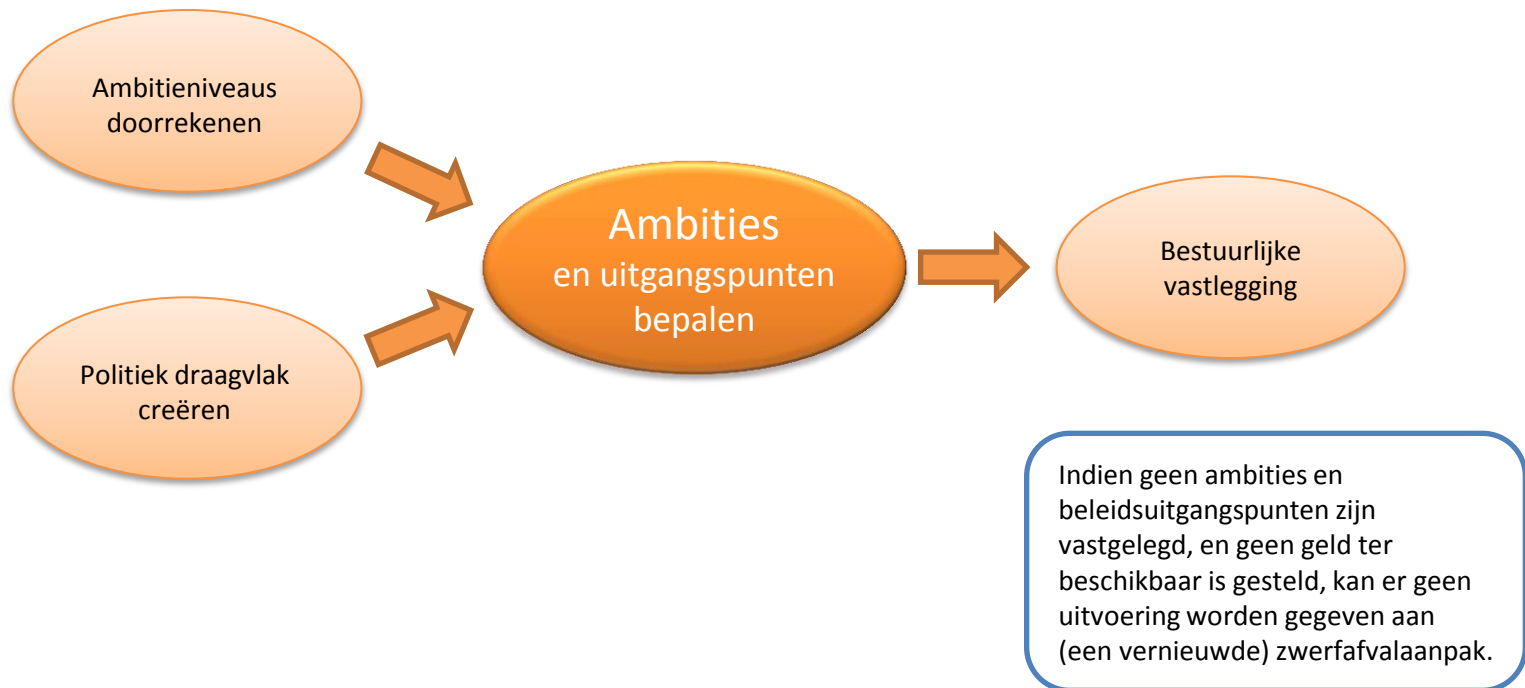
Stappen, hulpmiddelen en ideeën om de Huidige situatie te analyseren

Stel een projectteam samen met de intern betrokken afdelingen (zoals reinigen/beheer, communicatie, handhaving) en voer gezamenlijk de volgende stappen uit:

1. Achterhaal de meest recente beleidsnota's, en stel vast welke ambities, doelstellingen en uitgangspunten op het gebied van zwerfafval door het gemeentelijk bestuur zijn vastgesteld.
2. Achterhaal hoe schoon de gemeente nu is? Welke gebieden zijn schoon/vuil en wat zijn de hotspots? Ga na hoe schoon burgers en andere betrokkenen de openbare ruimte beleven. Maak gebruik van monitoringgegevens en andere bronnen van schoon-informatie, zoals medewerkers van de inzameling en reiniging.
3. Breng in kaart wat er in de huidige situatie wordt gedaan aan het verminderen van zwerfafval (schoonmaakinzet, beheer, communicatie, handhaving, participatie), wat de kosten daarvan zijn en wat ermee wordt bereikt. Handboek benchmark Gemeente Schoon Stan
4. Breng in kaart welke afdelingen en externe partijen taken uitvoeren ten behoeve van de zwerfafvalbestrijding, en in welke mate er wordt samengewerkt en afgestemd.
5. Voer op basis van de punten 1 t/m 4 een probleemanalyse uit. Ga op hoofdlijnen na waar de knelpunten en kansen van de huidige aanpak zitten, en stel vast of een nieuwe actuele aanpak moet worden ontwikkeld. Stel een top 10 van verbeterpunten en aandachtsgebieden op.

Ambities bepalen

De rechtvaardiging: wordt het zwerfafvalprobleem politiek erkend? Zijn er ambities en uitgangspunten vastgesteld, en zijn er voldoende middelen ter beschikking gesteld?

Checklist **Ambitie** bepalen

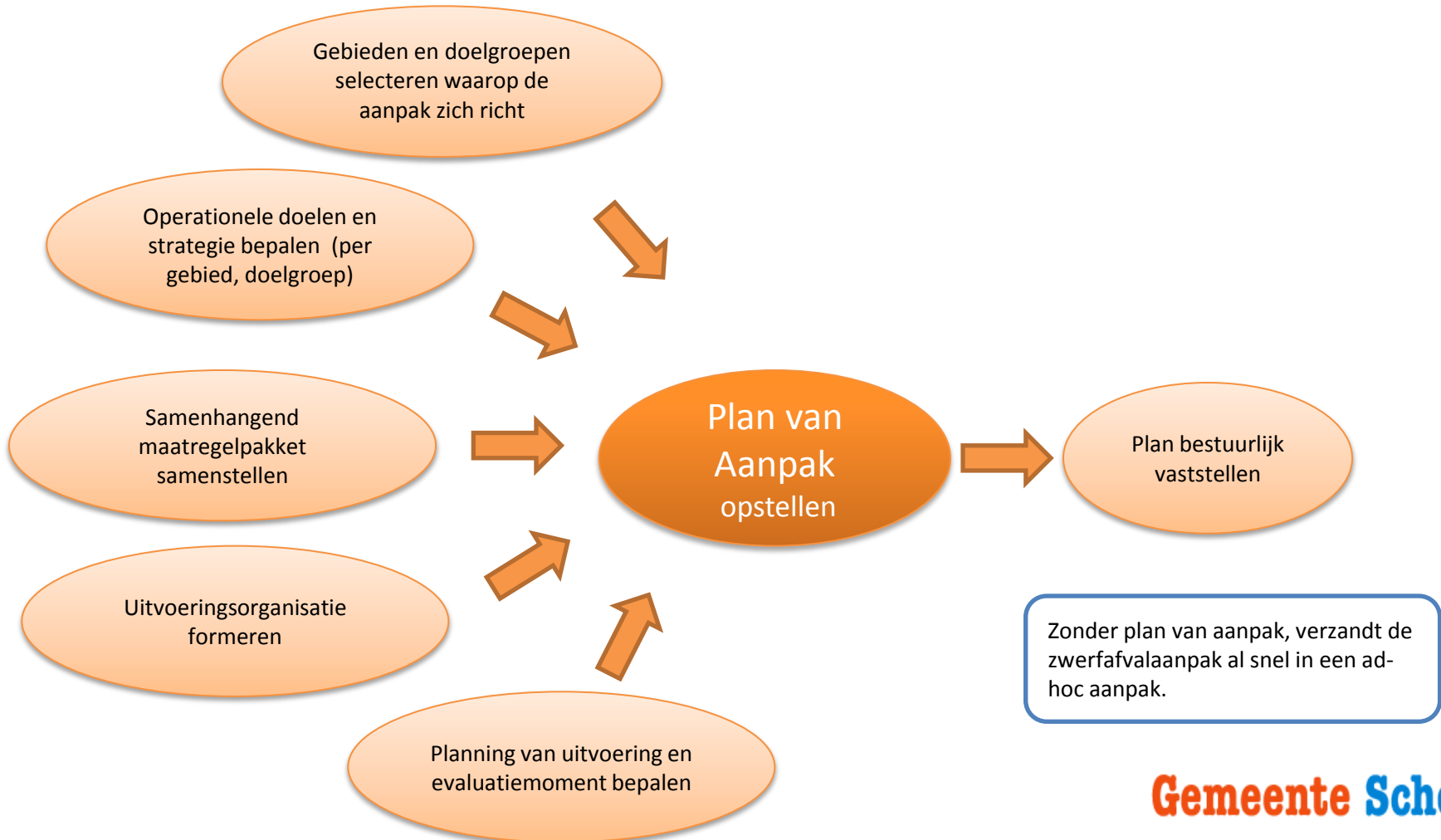
1. Is er politiek draagvlak voor het aanpakken van zwerfafval?
2. Zijn er ambities en uitgangspunten voor zwerfafval geformuleerd en vastgesteld?
3. Is er voldoende budget beschikbaar gesteld om de vastgestelde ambities te realiseren?

Stappen, hulpmiddelen en ideeën om **Ambitie** te bepalen

1. Bespreek de analyse van de huidige situatie met de betrokken interne en externe partijen en de verantwoordelijke vakwethouder.
2. Bepaal het kader waarbinnen het zwerfafvalbeleid wordt opgepakt. Dit kan als losstaand probleem, maar ook integraal in samenhang met ander beleid op het gebied van afval, veiligheid, participatie etc.
3. Stel de beleidsambities vast. Waarvoor wordt het beleid uitgevoerd? Formuleer de strategische doelen voor het in te zetten beleid.
4. Calculeer welke ambitieniveaus/ beeldkwaliteiten tegen welk budget kunnen worden gerealiseerd. Breng daarbij een differentiatie aan in soort gebied (centrum, woonwijk, winkelcentra, etc.) en desgewenst in soort afval (fijn, grof zwerfafval, zwerfafval in het groen). Hoe schoon moet het waar zijn, en wat kost het?
5. Laat de ambities (bij voorkeur in meetbare doelstellingen) en uitgangspunten, en het bijbehorende budget bestuurlijk vastleggen.

Plan van Aanpak opstellen

Zijn de ambities op een gestructureerde, planmatige wijze uitgewerkt? Is de aanpak goed afgestemd op de interne en externe organisatie?

Checklist Plan van Aanpak opstellen

1. Is er een plan van aanpak voor zwerfafval opgesteld waarin is aangegeven hoe de ambities op het gebied van zwerfafval worden verwezenlijkt?
2. Is hierin aangegeven op welke gebieden en doelgroepen de aanpak zich richt?
3. Zijn er doelen en uitgangspunten per aandachtsgebied en doelgroep geformuleerd? Is per gebied en doelgroep aangegeven op welke wijze (met welke strategie, mix van instrumenten) de doelen dienen te worden verwezenlijkt?
4. Maakt een samenhangend maatregelpakket onderdeel uit van het plan van aanpak? Is per maatregel aangegeven wie de trekker is, en wat er van de intern en extern betrokkenen verwacht mag worden?
5. Is de samenwerking tussen de intern en extern betrokken partijen voldoende geborgd in het plan.
6. Voorziet het plan van aanpak in een planning waarin is aangegeven wanneer de maatregelen worden uitgevoerd en geëvalueerd?
7. Is het plan van aanpak bestuurlijk vastgesteld?

Stappen om een Plan van Aanpak op te stellen

1. Bepaal welke gebieden en doelgroepen prioriteit moeten krijgen in de zwerfafvalaanpak.
2. Betrek de intern en extern betrokken partijen die in de betreffende gebieden opereren en/of contact hebben met de doelgroepen. Probeer consensus te verkrijgen over (de oorzaken van) het zwerfafvalprobleem. Voer desnoods een gezamenlijke schouwronde op straat uit.
3. Bepaal in gezamenlijkheid wat je zou willen bereiken in het betreffende gebied of met de betreffende doelgroep. Formuleer doelen, en ga met elkaar na op welke wijze (mix van instrumenten) deze doelen kunnen worden gerealiseerd.
4. Ga na welke oplossingen/ maatregelen het beste aansluiten op de gekozen strategie, en bepaal per maatregel wat de bijdrage van iedere partij kan zijn.
5. Formeer een uitvoeringsorganisatie (projectgroep, stuurgroep, projectleider) die de sturing gaat geven aan de uitvoering van het plan van aanpak. Zorg dat alle betrokken partijen (eventueel ook externe partijen) een plek daarin krijgen.
6. Maak een planning/ uitvoeringskalender, en geef daarin aan wanneer iedere maatregel wordt voorbereid, uitgevoerd, en geëvalueerd.
7. Leg de punten 1 t/m 6. vast in het plan van aanpak en laat het bestuurlijk vaststellen. Het is ook mogelijk om per gebied of doelgroep een plan van aanpak op te stellen. Raadpleeg daarvoor de [tips winkelgebieden](#), [tips schoolomgevingen](#) en [tips OV gebieden](#) op de Kenniswijzer Zwerfafval.

Hulpmiddelen bij het opstellen van het Plan van Aanpak Gedragbeïnvloeding

1. Raadpleeg het [Stappenplan voor gedragsverandering](#)
2. Ga na welk ongewenst gedrag zich voordoet en door wie het wordt veroorzaakt.
3. Beschrijf het gewenste gedrag.
4. Ga na of men in de gelegenheid is om gewenst gedrag te vertonen (voldoende afvalbakken, toegankelijkheid, etc.).
5. Ga na of men persoonlijk in staat is om het gewenste gedrag te vertonen.
6. Ga na of men gemotiveerd is tot het vertonen van gewenst gedrag.
7. Selecteer instrumenten en middelen (voorlichting, educatie, beloning van goed gedrag, straffen van slecht gedrag) die de motivatie, gelegenheid en capaciteit bevorderen.
8. Maak gebruik van onbewuste gedragbeïnvloeding: wederkerigheid (belonen van goed gedrag), commitment en consistentie, sociale bewijskracht, sympathie, autoriteit en schaarste.
9. Verwerk het resultaat in het Plan van Aanpak

Hulpmiddelen bij het opstellen van het Plan van Aanpak Participatie

1. Raadpleeg de [Menukaart participatie](#)
2. Ga na welke doelen met participatie worden nagestreefd (realiseren van gedragsverandering, meer betrokkenheid, medebeheer), en welke vormen van participatie daar het beste bij horen. Kijk daarbij zowel naar de burgerkracht per wijk als naar uw eigen ambities en kies de gewenste regierol met de [Routeplanner participatie & zwerfafval](#)
3. Inventariseer de doelgroepen en gebieden waar(mee) participatie succesvol zou kunnen zijn.
4. Benader koplopers / intermediairs uit het gebied, en ga met hen na welke belangen / energieën er spelen in het gebied.
5. Breng in gezamenlijkheid in kaart waar en om welke redenen zwerfafval voorkomt, en welke verbeterpunten er zijn.
6. Ga na op welke wijze bewoners, ondernemers en andere betrokkenen zich willen inzetten voor een schonere buurt (meepraten, signaleren, meehelpen schoonmaken, mede financieren, etc.), en hoe de gemeente dit op basis van wederkerigheid (met beloningen) kan stimuleren.
7. Verwerk het resultaat in het Plan van Aanpak.

Hulpmiddelen bij het opstellen van het Plan van Aanpak Beheer/ resultaatgericht gericht schoonmaken

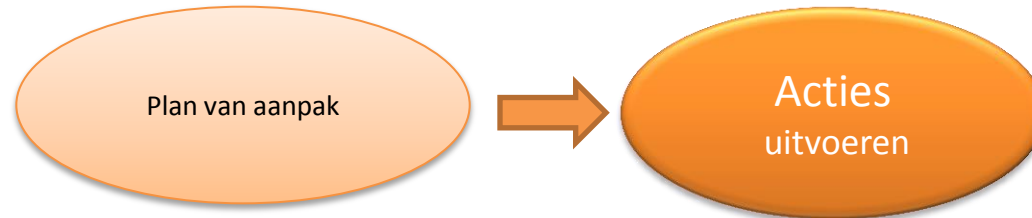
1. Ga na wat de voordelen voor de gemeente kunnen zijn van resultaatgericht schoonmaken, waarbij per buurt en straat de schoonmaakwijze en -frequentie wordt afgestemd op de situatie ter plekke. In het geval de reiniging is uitbesteed: ga na in hoeverre een beeldbestek voordeel biedt ten opzichte van een frequentiebestek.
2. Inventariseer welke wijzigingen in de organisatie (functies, taken, verantwoordelijkheden) nodig zijn om resultaatgericht te werken. Inventariseer welke training en opleiding nodig is om de uitvoerders, leidinggevenden, toezichthouders resultaatgericht te laten werken.
3. Bepaal de communicatiebehoefte richting burgers, medewerkers en bestuurders.
4. Neem resultaatgericht schoonmaken als gemeentebrede maatregel op in het Plan van Aanpak, en geef aan in welke stappen het wordt ingevoerd. Maak gebruik van de [Handreiking resultaatgericht reinigen](#).

Hulpmiddelen bij het opstellen van het Plan van Aanpak Beheer/ afvalbakken

1. Breng alle afvalbakken in kaart (locatie, leverancier, inhoud, staat van dienst) en stel vast hoe snel de bakken zich vullen.
2. Stel plaatsingscriteria op voor de afvalbakken, en maak daarbij gebruik van de [Leidraad afvalbakken in de openbare ruimte](#). Neem de plaatsingscriteria op in het Plan van Aanpak
3. Ga met de plaatsingscriteria na in welke mate het huidige afvalbakkennetwerk in de gemeente optimaal is.
4. Neem in het Plan van Aanpak maatregelen op die het afvalbakkennetwerk optimaliseren (aanschaf van grotere afvalbakken, plaatsing nieuwe bakken, verplaatsen van bestaande afvalbakken, weghalen van afvalbakken, rol als communicatiemiddel tbv gedragsbeïnvloeding, adoptie etc.)

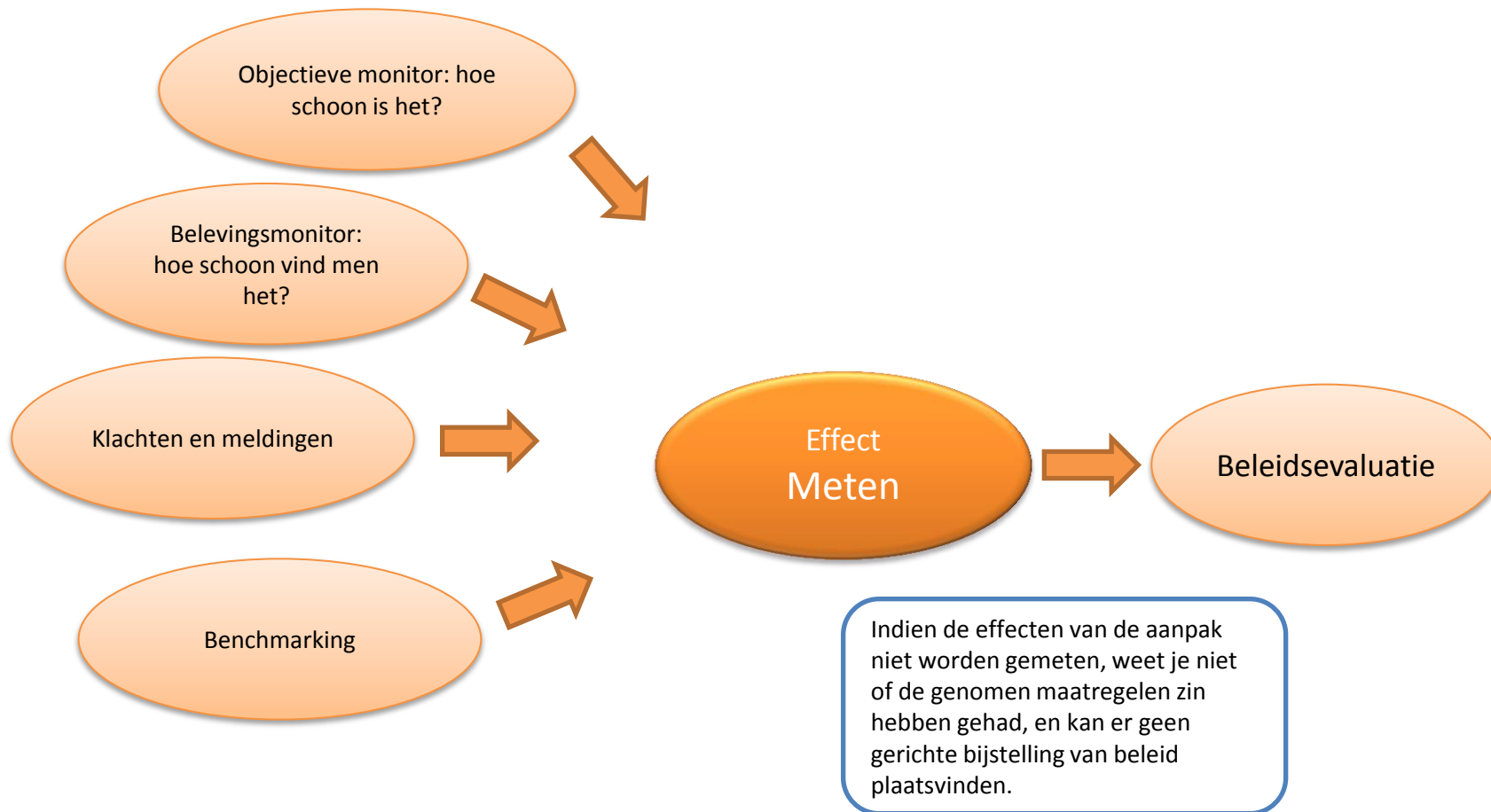
Acties uitvoeren

*Worden de voorgestelde maatregelen en acties ook daadwerkelijk uitgevoerd?
Stemmen de betrokken afdelingen en partijen hun inzet goed op elkaar af?*

Effect meten

Worden er metingen uitgevoerd om het effect van de zwerfafvalaanpak te kunnen vaststellen?

Checklist Effect meten

1. Is er een meetprogramma/ meetprotocol voor zwerfafval opgesteld (kwaliteitmeetlat, meetwijze, meetpunten, meetfrequentie, etc.)?
2. Worden er regelmatig kwaliteitsmetingen (beeldkwaliteit, schoonheidsgraadmetingen) en/ of burgerenquêtes (beleving) gehouden om te bepalen of de ambities en doelen van de zwerfafvalaanpak worden gehaald?
3. Worden de klachten en meldingen op het gebied van zwerfafval bijgehouden naar soort afval, gebied en doelgroep?
4. Wordt er aan benchmarking gedaan: worden de resultaten op het gebied van zwerfafval vergeleken met die van andere gemeenten (waaronder kosteneffectiviteit)?
5. Vindt er op basis van de meetresultaten beleidsevaluatie plaats?

Stappen, hulpmiddelen en ideeën voor Effect meten algemeen

Stel een meetprogramma op voor de beleidsmonitoring:

1. Geef daarin aan wat de gemeente moet weten om te kunnen beoordelen of de zwerfafvalaanpak effectief en efficiënt is.
3. Definieer de meetindicatoren. Relateer deze aan de meetbare doelstellingen en ambities van het zwerfafvalbeleid (schoonheidsgraad, belevingsrapportcijfer, aantal klachten meldingen, ranking in de benchmark, etc.).
3. Ga na welke soorten metingen moeten worden uitgevoerd, en op welke manier (met welke methodiek) deze metingen moeten worden uitgevoerd. Indien er nog geen methodiek is gekozen, ontwikkel dan een methodiek of maak gebruik van een bestaande uniforme landelijke methodiek.
4. Bepaal per soort meting de meetfrequentie en stel een monitoringkalender op.

Stappen, hulpmiddelen en ideeën voor Effect meten op schoonheidsgraad/ beeldkwaliteit

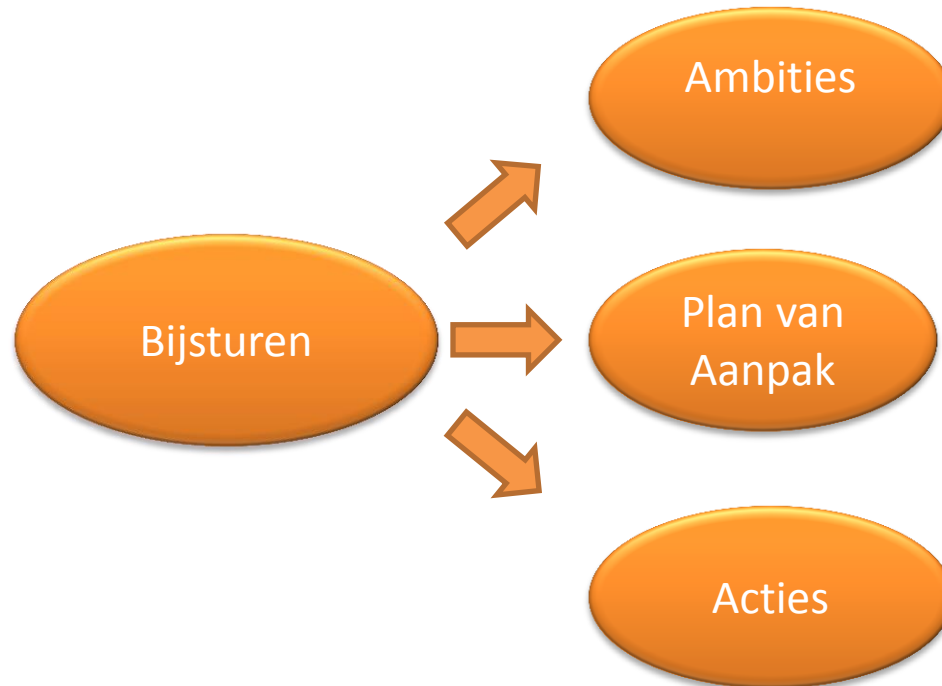
1. Bepaal de meetmethodiek (definities, beoordelingsmethode, meetwijze, aantal meetlocaties, meetfrequentie, meetmoment, etc.) Raadpleeg de handreiking [Handreiking uniforme monitoring zwerfafval voor gemeenten](#).
2. Bepaal de meetlocaties. Zorg daarbij voor een goede verdeling over de gebieden en gebiedstypen. Betrek de hotspots daarbij (voor zover er ook meetbare doelstellingen zijn afgesproken over de hotspots).
3. Stel vast door wie de metingen het beste kunnen worden uitgevoerd (uitbesteden of zelf doen). Bedenk daarbij hoe het beste de objectiviteit van de meting kan worden geborgd.
4. Ga na welke faciliteiten, materialen en hulpmiddelen nodig zijn bij de uitvoering van de metingen (meetformulieren, registratiesystemen, palmtops, etc.)
5. Bepaal op welke wijze en door wie de meetresultaten worden geanalyseerd en gerapporteerd. Houd tijdreeksen van meetresultaten bij ten behoeve van een meerjarenanalyse.

Stappen, hulpmiddelen en ideeën voor Effect meten op beleving

1. Ga na met welk soort onderzoek de beleving van zwerfafval het beste kan worden gemeten (kwalitatief, kwantitatief, face-to-face-methode, telefonische enquête, schriftelijke enquête, panels, internet, etc.).
2. Ga na of er wellicht al belevingsonderzoeken (leefbaarheidsmonitor, beheermonitor, etc) zijn binnen de gemeente, waar de beleving van burgers omtrent zwerfafval in kan worden meegenomen.
3. Bepaal de steekproef in relatie tot de gewenste betrouwbaarheid van het onderzoek. Stel een vragenlijst op, of maak gebruik van bestaande vragenlijsten.
4. Ga na door wie de meting het beste kan worden uitgevoerd (uitbesteden of zelf doen). Bedenk daarbij hoe het beste de objectiviteit van de meting kan worden geborgd.
5. Bepaal op welke wijze en door wie de meetresultaten worden geanalyseerd en gerapporteerd. Houd tijdreeksen van meetresultaten bij ten behoeve van een meerjarenanalyse.
6. Relateer de meetresultaten aan de verschillende sociale milieus in Nederland volgens het reality-model van Motivaction. Raadpleeg het rapport van [Motivaction Beleving zwerfafval groepen burgers](#).

Bijsturen

In welke mate wordt er op basis van de meeresultaten en evaluatie bijgestuurd?

Indien niet wordt bijgestuurd, veroudert de aanpak, waarbij de kans groot is dat deze niet meer effectief en efficiënt is.

Checklist Bijsturen

1. Wordt er op basis van meetresultaten de ambities en beleidsuitgangspunten bijgesteld (minimaal 1 x per 5 jaar actualiseren van ambities, uitgangspunten, doelstellingen)?
2. Wordt op basis van de meetresultaten de strategie in het plan van aanpak aangepast? (bijvoorbeeld als blijkt dat de strategie niet blijkt te werken)?
3. Wordt op basis van meetresultaten acties / maatregelen bijgestuurd?
4. Wordt er veel aandacht besteed aan het bijhouden van innovaties en nieuwe landelijke ontwikkelingen, en wordt op basis daarvan de aanpak aangepast/ geoptimaliseerd? Ga naar [Gemeente Schoon](#).
5. Wordt bij regelmaat onderzocht of de huidige resultaten ook met minder financiële middelen gerealiseerd kunnen worden?

Stappen, Hulpmiddelen en ideeën ter bevordering van Bijsturen

1. Ga na of de meetresultaten aanleiding geven tot bijstelling van de beleidsambitie en doelstellingen. Dit kan het geval zijn als de financiële middelen structureel ontoereikend zijn om de ambities waar te maken. Bepaal opnieuw de ambities en beleidsuitgangspunten.
2. Onderzoek of de meetresultaten aanleiding geven tot het bijstellen van de focus/ strategie. Door je als gemeente beter te richten op de doelgroepen, gebieden en soorten afval die er toe doen, kan de effectiviteit en efficiency van de zwerfafvalaanpak worden vergroot. Actualiseer het plan van aanpak.
3. Indien de ambitie in principe haalbaar moet zijn, en de focus goed is, ga dan na hoe door middel van bijstelling van de ingezette acties, maatregelen en instrumenten meer rendement uit de zwerfafvalaanpak kan worden gehaald.